

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.53>

РІШЕННЯ СУДУ ЄС ЩОДО ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОННИХ ОЧІКУВАНЬ

Яворська І.М.,*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри європейського права
факультету міжнародних відносин**ЛНУ ім. І. Франка*

ORCID: 0000-0002-4504-9065

e-mail: iryayavorska@hotmail.com

Яворська І.М. Рішення Суду ЄС щодо принципів верховенства права та реалізації законних очікувань.

У статті досліджено практику Суду ЄС щодо дотримання принципів права ЄС – законності, належного управління, реалізації законних очікувань, дотримання і захисту прав людини, які є керівними засадами функціонування правової системи ЄС. Доведено необхідність застосування принципів права ЄС у правозастосовчій та правотворчій практиці України як передумова захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні та пришвидшення вступу України до ЄС. Враховуючи початок застосування судами України практики Суду Європейського Союзу, що є елементом адаптації правової системи України до європейських підходів, дослідження практики Суду ЄС у цій сфері видається актуальним. Зосереджено увагу на рішеннях Суду ЄС, які спрямовані на забезпечення функціонування законності, правової визначеності, реалізації законних очікувань в ЄС. У правозастосовчій практиці України також простежується тенденція до все частішого застосування рішень Суду ЄС так само, як і звернення до рішень Європейського суду з прав людини. Підтвердженням чого є постанова ВП ВС від 17 квітня 2024 року у справі № 910/13988/20 за позовом фармацевтичної фірми «Дарниця» до АТ «Лубнифарм».

На основі аналізу судових рішень – практики Суду ЄС доведено, що принцип дотримання законних очікувань передбачає наявність таких характеристик законів, як загальність, чіткість, публічне проголошення, стабільність протягом певного часу, заборона зворотної дії закону тощо, заборона застосування норми до моменту її офіційного оприлюднення у засобах інформації.

Порушення принципу дотримання законних очікувань може мати місце, коли інститути чи органи ЄС встановлюють зобов'язання, а згодом відступають від них. Або ж за обставин, коли має місце триваюче обмеження встановлених законом законних очікувань. Так, у справах *Action brought on 20 October 2025 – Tenaz Energy Netherlands v Commission* (Case T-730/25) та (C/2025/6648) вимоги заявника поряд з вимогою щодо дотримання принципу реалізації законних очікувань пов'язані з вимогами дотримання принципів пропорційності, принципу належного управління, рівного ставлення та недискримінації.

Принцип захисту легітимних очікувань є невід'ємним елементом комунітарного права ЄС, одним з фундаментальних правових принципів, тісно пов'язаних із принципом правової визначеності, законності, належного управління, до яких звертається Суд ЄС. Він забезпечує особам, які перебувають під дією права ЄС, можливість вибудувувати свою поведінку, покладаючись на заходи Союзу та поведінку його службовців. Концепція легітимних очікувань має розглядатися також в світлі міжнародно-правового стандарту справедливого та рівного ставлення

Ключові слова: принцип реалізації законних очікувань, принципи права ЄС, Суд ЄС.

Yavorska I.M. Decisions of the Court of Justice of the European Union on the principles of the rule of law and the implementation of legitimate expectations.

The article examines the case law of the Court of Justice of the European Union concerning compliance with the principles of EU law – legality, good administration, the implementation of legitimate expectations and the observance and protection of human rights, which constitute the guiding foundations of the functioning of the EU legal system. The necessity of applying the principles of EU law in the law-enforcement and law-making practice of Ukraine as a prerequisite for the protection of human and civil rights and freedoms in Ukraine, as well as for accelerating Ukraine's accession to the EU, is analyzed. Considering the commencement of the application by Ukrainian courts of the case law of the Court of Justice of the European Union as an element of adapting Ukraine's legal system to European approaches, the study of the CJEU practice is of particular relevance.

The article focuses on the decisions of the Court of Justice of the European Union aimed at ensuring the functioning of legality, legal certainty, and the implementation of legitimate expectations within the

EU. As noted in the article, the decisions of the Court of Justice of the European Union are applied in the law-enforcement practice of Ukraine as a source of law, in the same manner as courts refer to the judgments of the European Court of Human Rights. This category of cases is illustrated by the resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated 17 April 2024 in case No. 910/13988/20, in the claim of the pharmaceutical company "Darnytsia" against JSC "Lubnypharm."

Based on the analysis of judicial decisions – the case law of the Court of Justice of the European Union, it is demonstrated that the principle of the protection of legitimate expectations presupposes such characteristics of laws as general applicability, clarity, public promulgation, stability over a certain period of time, prohibition of retroactive effect of the law, and the prohibition of applying a legal norm prior to its official publication in the media.

A violation of the principle of the protection of legitimate expectations may occur where EU institutions or bodies establish obligations and subsequently depart from them, or in circumstances involving a continuing restriction of legitimate expectations established by law. Thus, in the cases *Action brought on 20 October 2025 – Tenaz Energy Netherlands v Commission (Case T-730/25)* and *(C/2025/6648)*, the applicant's claims, alongside the requirement to observe the principle of the protection of legitimate expectations, are linked to the requirements of compliance with the principles of proportionality, good administration, equal treatment, and non-discrimination.

The principle of the protection of legitimate expectations constitutes an integral element of EU Community law and one of the fundamental legal principles closely connected with the principles of legal certainty, legality, and good administration. It enables individuals subject to EU law to shape their conduct in reliance on measures adopted by the Union and on the conduct of its officials. The concept of legitimate expectations should also be considered in light of the international legal standard of fair and equitable treatment.

Key words: principle of the protection of legitimate expectations, principles of EU law, Court of Justice of the European Union.

Постановка проблеми. Свідченням ролі Суду Європейського Союзу у формуванні принципів права стало їхнє закріплення в положеннях установчих договорів, декларацій та безпосереднє посилення на практику Суду ЄС у роз'ясненнях до застосування Хартії Європейського Союзу про основні права. Йдеться про Роз'яснення до статті 52 – «Дія та тлумачення прав і принципів», у якій прямо зазначено, що тлумачення і застосування статті здійснюється на підставі судової практики. Для прикладу в роз'ясненні подано статті 25, 26, 37. Щобільше, деколи стаття Хартії може містити елементи і права, і принципу: наприклад, статті 23, 33, 345 [1].

Щодо необхідності використання судових рішень у правозастосовчій практиці України нами зазначалося у статті «Принципи права та цінності Європейського Союзу у рішеннях Суду ЄС» [19]. Верховний Суд у своїх рішеннях дозовано, поступово та обережно згадує про практику Суду справедливості Європейського Союзу, що є елементом адаптації правової системи України до європейських підходів. Про це зауважив суддя-спікер Великої Палати Верховного Суду Костянтин Пільков під час панельної дискусії «Україна – Європейський Союз: виклики переговорного процесу» в межах VIII Харківського міжнародного юридичного форуму, організованого Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого. Зокрема в енергетичній сфері – у сфері ринку електроенергії 3 серпня 2022 року у постанові у справі № 910/9627/20 за позовом АТ «ДТЕК Західенерго» до НЕК «Укренерго» ВП ВС вперше сформулювала позицію, у якій звернулася до рішення Суду справедливості ЄС як до джерела права так само, як суди звертаються до рішень Європейського суду з прав людини. категорію справ ілюструє постанова ВП ВС від 17 квітня 2024 року у справі № 910/13988/20 за позовом фармацевтичної фірми «Дарниця» до АТ «Лубнифарм» [14].

Мета дослідження. Полягає у проведенні комплексного дослідження принципів верховенства права, законності та реалізації законних очікувань у практиці Суду ЄС, які слід використовувати як у правотворчій, так і правозастосовчій практиці України.

Стан опрацювання проблематики. Окремим аспектам дослідження зазначених питань присвячено праці Беяневич О.А. [11], Бортнік О.Г. [12], Дубчак Л. [13], Куровської І.А. [15], Рим О.М. [16], Смирнової К. та Монаєнко А. [18,19].

Виклад матеріалу дослідження. Використання принципу реалізації законних очікувань, який є складовою принципу верховенства права передбачає його врахування у правотворчій та правозастосовчій діяльності. В цьому контексті необхідно процитувати к.ю.н, доц. Дубчак Л., яка на основі аналізу практики ЄСПЛ з питань тлумачення Конвенції про захист прав і основоположних свобод виділяє наступні складові принципу верховенства права: визнання пріоритетності прав людини в діяльності держави; наявність засобів правового захисту від свавільного втручання публічної влади в здійснення гарантованих прав; судовий контроль за виконавчою гілкою влади; визначеність законом обсягу будь-якого правового розсуду і способу його здійснення; заборона довільного позбавлення волі; зба-

лансованість інтересів окремого індивіда з інтересами інших членів суспільства; судовий контроль за законністю затримання чи тримання під вартою; секулярного (світського характеру) держави; доступ до суду; обов'язковість виконання рішень суду; суб'єктивна безсторонність суду; виключення втручання законодавця в процес здійснення правосуддя; принцип правової визначеності; несуперечність верховенству права як вимога до закону і якості закону, зокрема, його змістовній відповідності прав людини, фактичної доступності і ясності; незмінність, незаперечність остаточного рішення, що набрало законної сили; наявність суспільної довіри до судів і т.д. (*Golder v. The United Kingdom*, 21 February 1975; *The former King of Greece et al. v. Greece*, no.25701/94, 23 November 2000) [13].

Принцип правової визначеності та пов'язаний з ним принцип, який реалізують владні органи, принцип реалізації законних очікувань є елементом теорії формальної законності (разом із теорією правління на основі закону і теорією демократії та законності вони утворюють формальну теорію верховенства права), що передбачає наявність таких характеристик законів, як загальність, чіткість, публічне проголошення, стабільність протягом певного часу, заборона зворотної дії закону тощо, заборона застосування норми до моменту її офіційного оприлюднення у засобах інформації. Так, у справі *Staff Salaries* Суд анулював частину Регламенту Ради № 2647/72, оскільки він передбачав рівень зростання зарплат службовців інституцій співтовариства нижчий, ніж рівень зростання, що був передбачений рішенням, прийнятим кілька місяців тому. Прикладом застосування зазначеного принципу є справа *Mulder v Minister van Landbouw*, наслідком розгляду якої стало скасування регламенту, адже застосування його положень призвело б до порушення прав працівників молочної галузі. Як зазначив Суд у рішенні в справі *Efisol SA v Commission*, законні очікування виникають тоді, коли інституції ЄС встановлюють зобов'язання, а потім відступають від них [11;с.290]. У справі *Judgment of the Court of 28 April 1988. J. Mulder v Minister van Landbouw en Visserij. Reference for a preliminary ruling* Суд ЄС визнав деякі положення Регламенту № 857/84 такими порушують принципи правової визначеності та захисту законних очікувань. «принцип юридичної визначеності походить з права Німеччини, де «правові гарантії, правова безпека» є принципом, спрямованим на забезпечення чіткості змісту законодавства і який стосується, насамперед, ретроактивної дії закону» [11].

Акти ЄС виступають предметом оскарження на підставі порушення законних очікувань досить часто. Дієвість даного принципу часто простежується в сфері регулювання продажу сільськогосподарської продукції, надання допомоги, захисту трудових прав.

Порушення принципу дотримання законних очікувань може мати місце, коли інститути чи органи ЄС встановлюють зобов'язання, а згодом відступають від них. Або ж за обставин, коли має місце тривале обмеження встановлених законом законних очікувань. До прикладу справа *Council of Civil Service Unions v Minister for the Civil Service* [1984] [10] стосувалася стійкої практики надання консультацій урядом перед тим, як повинні було змінюватись строки служби. Також суперечить принципу дотримання законних очікувань практика діяльності інститутів чи органів ЄС, яка є несумісною із правом ЄС. Рішення Суду справедливості ЄС (Велика Палата) від 24 червня 2025 року, *GR REAL, C-351/23* – Справа щодо порушення ст. 7 та 47 Хартії ЄС про основні права [7].

Особливого значення набуває для особи допустимість захисту легітимного очікування в межах національної правової системи, а також легітимне очікування від держави на забезпечення процедури, у межах якої буде здійснено ефективний захист відповідного очікування або порушеного права, невизнаного або оспорюваного права, свободи чи порушеного інтересу [12]. Слід погодитись з к.ю.н., Бортнік О.Г. щодо того, що сучасні українські правові реалії свідчать, що правова спільнота потребує переорієнтації праворозуміння, відмінного від радикального його сприйняття як сукупності державних приписів та визнання сутності права у його багатоаспектності, доктрина якого відобразить синергію між нормою права, духом і метою права та правозастосування.

У справах *Action brought on 20 October 2025 – Tenaz Energy Netherlands v Commission (Case T-730/25) та (C/2025/6648)* [9] вимоги заявника поряд з вимогою щодо дотримання принципу реалізації законних очікувань пов'язані з вимогами дотримання принципів пропорційності, принципів належного управління, рівного ставлення та недискримінації. Подібні вимоги подано заявником у справі Справа Т-596/25 - позов, поданий 28 серпня 2025 року – *Lotus Cars v Commission* [2]. У позовній заяві стверджується про порушення Рішенням Комісії від 18 червня 2025 року та дебетове доручення «як таке» порушують принципи законних очікувань та правової визначеності. Також ідеться про порушення принципу пропорційності, неправильне застосування права ЄС, порушення принципу належного управління.

Слід погодитись з проф. Беяневичем О.А. стосовно того, що принцип захисту легітимних очікувань є невід'ємним елементом комунітарного права ЄС, одним з фундаментальних правових принципів, тісно пов'язаних із принципом правової визначеності. Він забезпечує особам, які перебувають під дією права ЄС, можливість вибудувувати свою поведінку, покладаючись на заходи Союзу та поведінку його службовців. Концепція легітимних очікувань має розглядатися також в світлі міжнародно-правового стандарту справедливого та рівного ставлення (цей стандарт закріплений в ст. 10 Договору до Енергетичної Хартії і є обов'язковим для України) [11 ;с.43].

У справі T- 518/23- *Case T-518/23 Middle East Bank, Munich Branch v European Commission* [5] прямо зазначено, що пряме розпорядження про зворотню дію винятку згідно з другим пунктом статті 5 Блокувального статуту ЄС, яке відповідач видав заявнику 27 квітня 2023 року, порушує принцип заборони зворотної дії, визнаний правом ЄС та найвищими судами. Зокрема, рішення, прийняту зі зворотною дією на дату подання заяви 26 лютого 2021 року, порушує принцип правової визначеності та захисту законних очікувань. Також непроголошення повного рішення порушує принцип захисту законних очікувань та право на справедливую адміністративну процедуру. Після вислуховування заявник мав право зрозуміти та мати можливість перевірити, чи і якою мірою його власне подання було враховано в процесі прийняття рішення. У позові, поданому 21 листопада 2025 року – *Topa and Others v Commission and EISMEA* [3] суть спору полягає у порушенні зобов'язання інституцій ЄС повно та правильно розслідувати факти та викладати причини адміністративного акта, саме такою є перша позовна вимога. Наступні позовні вимоги стосуються порушення принципів захисту законних очікувань та правової визначеності, порушення обов'язку неупередженості та права на належне управління (стаття 41 Хартії основних прав), порушення принципу пропорційності. У справі T - 624/25 LP v EIB [3] позовні вимоги що ґрунтуються на порушенні статті 2.1.2 Правил персоналу та послідовної внутрішньої практики ЄІБ, порушенні принципу правової визначеності та законних очікувань, а також набутих прав. Протягом багатьох років ЄІБ тлумачив статтю 2.1.2 Правил персоналу як таку, що дозволяє співробітникам скористатися переглядом їхньої допомоги за експатріацію після їхнього призначення до зовнішнього офісу під час переведення назад до штаб-квартири ЄІБ у Люксембурзі. Однак, під час призначення заявника до зовнішнього офісу, ЄІБ вирішив змінити це тлумачення та практику, вважаючи, що після повернення до штаб-квартири допомога за експатріацію, надана співробітнику до його/її призначення, має бути відновлена. Заявник спеціально вирішив відмовитися від нового положення. Через послідовну практику та тлумачення статті 2.1.2 Правил персоналу, враховуючи, що заявник вирішив відмовитися від нового положення, та враховуючи, що в листі щодо його реінтеграції в ЄІБ у Люксембурзі було конкретно зазначено, що до його ситуації застосовувалися попередні правила (до реформи серпня 2023 року), це посилює переконання заявника щодо порушення принципу законних очікувань на отримання 16% надбавки за експатріацію. Наступна позовна вимога полягає у порушенні принципу рівного ставлення. У оскаржуваних рішеннях ЄІБ порушує принцип рівного ставлення, оскільки, незважаючи на свою послідовну практику, що застосовувалася в тій самій фактичній та правовій ситуації стосовно інших співробітників (які отримували 16% надбавку за експатріацію після їх реінтеграції), ЄІБ не застосував. В якості аргументів порушення принципу належного управління позивачем зазначено: - «на підтримку позову заявник посилюється абсолютну відсутність обґрунтування, зокрема через повну відсутність проведення розслідувань, суперечність попереднім рішенням, явну нелогічність, необґрунтованість та ірраціональність, явну та відверту плутанину, очевидну риторику, тавтологію, свавілля, плутанину, явну помилку в оцінці, неправильну фактичну та правову основу, перекокручування фактів, зловживання та порушення закону, порушення обов'язку належного управління та адміністрування, порушення принципу поваги до законних очікувань заявника та, нарешті, порушення обов'язку дбайливості щодо заявника» [6].

Висновки. Таким чином, на підставі аналізу практики Суду ЄС щодо функціонування принципів верховенства права та реалізації законних очікувань, які відіграють важливу роль у системі захисту прав людини в ЄС, можна відзначити їх широке застосування у сукупності з такими принципами як принцип рівності, правової визначеності, пропорційності та ін. Їх нормативний зміст полягає у формуванні обов'язку у інститутів ЄС та органів держав-членів ЄС узгоджувати свою діяльність з актами первинного та вторинного права ЄС, законодавством держав-членів ЄС, з дотриманням принципів законності, заборони прийняття актів, що суперечать цінностям ЄС. Аналізовані принципи права, закріплені у рішеннях Суду ЄС утворюють розуміння сталості та прогнозованості правового регулювання, забезпечення впевненості особи у гарантованості її прав на підставі застосування щодо неї актів права ЄС, законів та підзаконних актів держав-членів ЄС, на які така особа могла законно очікувати і які не спрямовані на порушення її прав та законних інтересів. Суд ЄС констатує їх порушення внаслідок застосування актів, зміст яких прийнято з порушенням як норм матеріального, так і процесуального права, а також випадки набрання чинності актами, зміст яких не доведено до адресатів його застосування, що звужує обсяг належних особі прав та передбачає менші можливості або виключає можливості захисту належних їм прав. З цього випливає, що рішення Суду ЄС щодо застосування принципу реалізації законних очікувань, забезпечення принципу верховенства права, захисту прав людини необхідно застосовувати як у правотворчій так і правозастосовчій практиці правового регулювання в Україні, забезпечуючи реалізацію стратегічної мети – набуття повноправного членства ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хартія ЄС про основні права. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/euro/6211>.

2. Case T-596/25: Action brought on 28 August 2025 – Lotus Cars v Commission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62025TN0596>.
3. Case T-624/25: Action brought on 15 September 2025 – LP v EIB. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2025/5603/oj>.
4. Case T- 805/25 Topa and Others v Commission and EISMEA. URL: <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/affair?lang=EN&publishedId=%22T-805%2F25%22&searchTerm=%22T-805%2F25%22>.
5. Case T 518-23 Middle East Bank. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62023TN0518>.
6. Case T-560/25/ Action brought on 13 August 2025 – KF v Commission (Case T-560/25). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62025TN0560>.
7. Judgment, 24/06/2025, GR REAL, C-351/23, ECLI:EU:C:2025:474 Opinion, 14/11/2024, GR REAL, C-351/23, ECLI:EU:C:2024:950.
8. Judgment of the Court of 28 April 1988. J. Mulder v Minister van Landbouw en Visserij. Reference for a preliminary ruling: College van Beroep voor het Bedrijfsleven - Netherlands. Additional levy on milk. Case 120/86. European Court Reports 1988-02321. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61986CJ0120>.
9. Action brought on 20 October 2025 – Tenaz Energy Netherlands v Commission (Case T-730/25) та (C/2025/6648). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62025TN0730>.
10. Case *Council of Civil Service Unions v Minister for the Civil Service* [1984]. URL: <https://www.lawcases.net/cases/council-of-civil-service-unions-v-minister-for-the-civil-service-1984-ukhl-9>.
11. Беяневич О.А. Поняття легітимних очікувань та проблеми його застосування судами України/ Беяневич О.А. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах. с. 43. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2016/16/11.pdf>.
12. Бортнік О.Г. Легітимні очікування в цивільному судочинстві: традиційне праворозуміння та синергетичний підхід. *Право і Безпека*. 2021. № 3. С. 70-76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2021_3_9.
13. Дубчак Л. Принцип «легітимних очікувань»: зміст та застосування в судовій практиці України. URL: <https://blog.liga.net/user/ldubchak/article/55811>.
14. Допис користувача ВС від 27 жовтня 2024 року. URL: <https://www.facebook.com/supremecourt.ua/posts>.
15. Куровська І.А. Принцип «верховенства права» як провідний принцип права Європейського Союзу та Ради Європи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016 (№ 3). С. 86-89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2016_3_16.
16. Рим О. Співвідношення принципів рівності і недискримінації у практиці Суду ЄС. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 330-336. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/30016>.
17. Смирнова Ксенія, Монаєнко Антон. Практика Європейської комісії та Суду ЄС у визначенні порушень права ЄС. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/praktika-evropeyskoyi-komisiyi-ta-sudu-es-u-viznachenni-porushen-prava-es.html>.
18. Смирнова К., Монаєнко А. Застосування практики ЄСПС та Суду ЄС на прикладі адміністративного судочинства. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zastosuvannya-praktiki-espl-ta-sudu-es-na-prikladi-administrativnogo-sudochinstva.html>.
19. Яворська І. Принципи права та цінності Європейського Союзу у рішеннях Суду ЄС. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 91: частина 5. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/37-4.pdf>.
20. Яворська І. Елементи механізму захисту прав людини в межах Європейського Союзу. Ідея Європи в суспільному дискурсі сучасної України: монографія / від. ред. Ігор Соляр, упоряд. Олег Муравський, Михайло Романюк; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Idea_Yevropy_v_suspilnomu_dyskursi_suchasnoi_Ukrainy_monohrafiia.pdf/ С.290.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації: 3.04.2026